

Michel Dumoulin, Emmanuel Gerard, Vincent Dujardin & Mark Van den Wijngaert, *Nieuwe geschiedenis van België. Deel II, 1905-1950*, Tielt, Lannoo, 2006, 680 pp., ISBN 90-209-6488-7.

Bij de bespreking van deel 1 (*Wt*, jg. 66, 2007, nr. 1, pp. 68-72) gingen we reeds in op de opzet van deze ambitieuze driedelige publicatie. Ter gelegenheid van de 175ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid werd een dozijn historici uit heel België gevraagd een nieuwe nationale geschiedenis te schrijven. Deel 1 beslaat de periode 1831-1905, deel 2 de jaren 1905-1950. Het laatste deel (nog niet verschenen), behandelt de meest recente periode. Elke auteur neemt een eigen subperiode voor zijn rekening. Ieder schreef in zijn eigen taal, de teksten werden telkens vertaald zodat een geheel Nederlandse en een geheel Franse editie het licht zien.

De redactie heeft, aldus de inleiding op deel 1, niet gestreefd naar geïntegreerde standpunten, maar elke auteur op eigen verantwoordelijkheid laten werken; de nadruk moest in elk geval wel liggen op een politieke geschiedenis, “*erop toezien dat deze lezing weer in zijn economische en sociale, lees culturele omgeving zou worden teruggeplaatst*”. Toch rijst de vraag of de teksten wel werden gesuperviseerd. Hebben sommige auteurs willen schrijven voor een ruim publiek terwijl anderen eerder een *summa* in zagen die waardevol en bruikbaar is voor onderzoekers, voor professionele historici?

Michel Dumoulin behandelt de periode 1905-1918, onder de titel *het ontluiken van de twintigste eeuw*. De auteur brengt een interessante sociaaleconomische situatieschets van België anno 1905, geeft een boeiend beeld van de

economische contacten van België in zijn grotebuitenland – met onder meer de zo opvallende activiteiten in Rusland – en ook schetst hij op inzichtelijke wijze de katholieke politiek in 1905-1914. Anders dan 1918, is 1905 echter geen evident scharnierjaar. Het is niet zo dat pas in 1905 de eerste parlementsverkiezingen op basis van evenredige vertegenwoordiging plaatsvonden (p. 749), dat gebeurde al in 1900. Dus blijft de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid als enig criterium over. De lezer verwacht zich dan aan een stevige analyse van het Belgische *eendracht maakt macht*, zo bejubeld in 1905. Dumoulin blijft echter aan de oppervlakte in de analyse van de Belgische nationaliteitenkwestie. Zo is de status quaestionis in 1905-1914 weinig diepgravend en onvolledig (pp. 707-709 en 782-787). Dit is ook elders in de tekst zo, bijvoorbeeld het relaas over het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog (pp. 788-791) en de analyse van de Belgische oorlogsdoelstellingen in 1914-1918 (pp. 844-846, 850-852) en van de houding van Albert I in die context. In het algemeen gaat deze tekst ook gebukt onder een geringe vertrouwdheid met de Nederlandstalige historische vakpublicaties. Dat laat zich uiteraard het meest zien waar het detaalkwestie betreft. Zo schrijft Dumoulin dat de Duitsers pas begin 1915 een *Flamenpolitiek* begonnen te voeren (p. 823), terwijl Lode Wils – waarvan niet één werk wordt vermeld – al in 1972 aantoonde dat dit al maanden eerder begonnen was. Over de Vlaamse soldaten aan het front luidt het: “*Maken zij 80% of 65% van alle manschappen aan het front uit? Over deze vraag is men het tot op vandaag de dag nog steeds oneens.*”

Aan dat alles moet worden toegevoegd dat de Nederlandse vertaling zeer stroef is en soms ook weinig correct. Zinnen als “*De getuigenis van historicus Jacques Pirenne (...) is in dat opzicht onherroepelijk*” (p. 829) zijn legio. En wat ook te denken van deze barokke parel – het is er een uit duizend: “*Want juist de mannen*

van de IJzer en alle elementen die gehanteerd worden in verband met België en de Belgen en benut voor het opwekken van medelijden, verontwaardiging, barmhartigheid en bewondering, komen goed van pas bij de propaganda van de Entente, maar worden ook door de Belgen zelf gebruikt."

Manu Gerard tekent voor het deel 1918-1939, *"de democratie gedroomd, begrensd en ondermijnd"*. Het is een lijvige en magistrale synthesegeworden, vrucht van jarenlang door-gedreven onderzoek op deze periode. Gerard brengt een vernieuwende en interessante analyse van de politieke geschiedenis in het interbellum. De basisvraag gaat over het functioneren van de prille coalitiedemocratie. De auteur hangt dit op aan een chronologische analyse van de opeenvolgende regeringen, met daarin drie perioden: *"de 'kleine revolutie' van 1918"*, *"de restauratie van de jaren twintig"* en *"de impasse van de jaren dertig"*. Gerard heeft daarbij aandacht voor een brede waaier aan institutionele vragen: de besluitvorming in een beginnende coalitiedemocratie; de rol en betekenis in die context van Albert I en Leopold III; de werking van Kamer én Senaat; de interne evolutie van de politieke partijen en van de fracties; de nieuwe rol van het middenveld, de vakbonden, de zuilen; de doorbraak van het traditionalistische rechtse denken in de politiek; enzovoort. Hij vergelijkt met de situatie in andere landen, vooral Italië, Engeland en Duitsland, geeft de wisselwerking met de binnenlandse situatie aan en analyseert tevens de evolutie van de internationale positie van België. Toch is zijn analyse niet enkel politiek. Zo ontrafelt hij glashelder de economische crisis van het interbellum terwijl ook zijn analyse van de opkomst van de massa en de mystiek die ervan uitgaat, het politieke ver overstijgt. Wel had meer aandacht kunnen worden besteed aan de introductie van de sociale wetgeving, al was het maar om aan te geven hoe weinig dat uiteindelijk om het lijf had.

Manu Gerard reikt heel wat nieuws aan. De fijnmazige analyse van de 'coup van Loppem' in november 1918 bouwt voort op eerdere bevindingen van Henri Haag, maar Gerard situeert deze gebeurtenissen ook op de achtergrond van een ruimere vraagstelling, met name de genese van de coalitiedemocratie. Hij relateert bijvoorbeeld de *"union sacrée"* in 1918-1921, maar geeft wel aan hoe de drie traditionele families met vallen en opstaan, met de actieve steun van de koning en soms ook tegen een weerbarstige Senaat in, erin slaagden een crisisbeleid te voeren dat de oude levensbeschouwelijke tegenstellingen kanaliseerde en bemeesterde en vooral ook aan essentiële sociale noden tegemoetkwam. Interessant is zijn sterke nadruk op de rol van Francqui dadelijk na 1918 en vanaf 1925. Uit de analyse van de regeringen onder Van Zeeland blijkt goed de institutionele verschuiving naar rechts, die ook gedragen wordt door Leopold III. Manu Gerard verdiende ooit zijn eerste sporen met de studie van de katholieke partij in het interbellum, maar is ook heel beslagen wat de andere partijen betreft. Zo schrijft hij verhelderende pagina's over de evolutie in de BWP, over de tegenstellingen tussen Vandervelde en De Man, over het 'nationaal socialisme' versus de marxistische orthodoxie. Sterk zijn ook een aantal synthetische inzichten, her en der verspreid over de tekst. Zoals deze. *"In het collectieve geheugen leeft het interbellum voort als een tijd van crisis. Die indruk wordt natuurlijk in grote mate veroorzaakt door de bijna exclusieve koppeling van de jaren dertig aan het fascisme en door de noodlottige afloop van dat decennium. De Tweede Wereldoorlog en de ineenstorting van het fascisme scheppen de indruk van een breuk, en de bevrijding luidt een nieuwe periode in. Dat is echter niet helemaal in overeenstemming met de ervaring in de jaren dertig zelf: een brede waaier jongeren - en niet alleen fascist - geloven een 'nieuwe tijd' tot stand te brengen en gaan na de oorlog voort met hun hervormingsdrift. Wie*

de geschiedenis nuchter bekijkt, moet vaststellen dat vele zogenaamde vernieuwingen uit de bevrijdingsperiode hun oorsprong vinden in de smeltkroes en het laboratorium van de jaren dertig." (pp. 871-872) Dat sluit aan bij de bevindingen in *De democratie heruitgevonden*, in 1995 verschenen onder de hoofdredactie van Luc Huyse en Kris Hoflack.

Ook voor de liefhebbers van de Vlaamse beweging valt er heel wat te rapen in dit boekdeel (dat overigens verdient apart te worden gepubliceerd, zoals eerder al met onderdelen van het deel 1 gebeurde). Er zijn sterke pagina's over de ideologische evolutie in het Vlaams-nationalisme, gekaderd in een algemene verschuiving naar rechts met beïnvloeding van het Italiaanse fascisme en het Duitse nationaalsocialisme ("*die vreemde mengeling van haat en idealisme*"). Gerard bespreekt ook de groeiende Vlaams-Waalse kloof in de BWP vanaf de jaren twintig, niet alleen wat de taalkwestie betreft maar ook voor tal van andere politieke problemen zoals de houding tegenover de kerk en de schoolkwestie. Het is niet zo dat de BWP in de Kamer voor het eerst in 1938 uiteenviel over de taalkwestie (p. 1088), dat gebeurde reeds in 1909-1910, bij het wetsontwerp over de werkrechtsciraden. Gerard maakt onder meer ook een scherpe analyse van de katholieke partij die in 1925-1926 virtueel uit elkaar valt. Voor Gerard gaat het niet om een kloof tussen de christendemocratische arbeidersvleugel en de rest van de partij, maar wel tussen Vlaamse en de Waalse katholieke partij. Zo blijft de Vlaamsgezinde burgerij achter Pouillet staan. Het gaat dus wel degelijk om een katholiek-socialistische regering. Het etiket 'christendemocratisch-socialistisch' dateert uit die periode toen de tegenpropaganda het smalend had over "*les demo-chrétiens*".

De *nabeschouwing* (pp. 1105-1110) gaat over *democratie en onvoltooide integratie*. Gerard benadrukt er terecht dat de politieke crisis in het interbellum in belangrijke mate verklaard

kan worden door de mislukte integratie van de arbeiders en de Vlaamsgezinden. "*De plaats van de arbeidersbeweging en de nieuwe relatie tussen volk en staat blijven in de tussenoorlogse periode dus omstreken. Dat is de fundamentele oorzaak van de spanningen die het parlementaire regeringsstelsel zelf dreigen te ondermijnen.*" (p. 1108) Is dat echter niet teveel voorbijgaan aan de algemene internationale economische crisis? Die was minstens even fundamenteel – zoals Gerard ook in de eigenlijke tekst zelf aangeeft – en droeg ook sterk bij tot het afwijzen vanaf 1921 van het ipso facto 'dure' socialisme. De economische crisis was wellicht toch wel de meest destabiliserende basisfactor en verklaart ook waarom de parlementaire crisis zich niet beperkte tot België. De nationalistische economische crisisrecepten in het interbellum waren gedoemd om te mislukken. Het is ook geen toeval dat na 1944 Europa eerst werk zal maken van zijn economische integratie. Het interbellum had namelijk tegen beter weten in uitgewezen dat de tijd van de nationale, in zichzelf gekeerde economieën voorbij was.

Vincent Dujardin en Mark Van den Wijngaert tekenen voor deel 3, *1939-1950 Land zonder koning*. Het is een klassieke, degelijke synthese geworden van deze korte periode die al zoveel inkt deed vloeien. Verrassend zijn de teksten niet, al is het maar omdat reeds eerder goed bruikbare syntheses verschenen (o.m. *België in de Tweede Wereldoorlog*, uit 2004). De bezetting wordt heel systematisch en overzichtelijk belicht, met analyses van de neutraliteit, de koning versus de regering, het bezettingsregime en de Galopindoctrine, België op de bon, de Duitse repressie en terreur, de diverse facetten van de collaboratie, het verzet. In dit deel vallen onder meer heel heldere analyses op over de Galopindoctrine en de geleide economie, over de mislukte introductie van een nieuwe sociale orde en over de economische exploitatie van België. Het oorlogsverhaal bevat ook heel wat

interessant cijfermateriaal, onder meer over de lidmaatschappen aan organisaties die in de collaboratie en in het verzet stonden. Een ongelukkige tikfout staat te lezen op p. 1212: het aantal Belgen die op basis van de verzetsstatuten in het verzet zijn gegaan bedroeg 200 000, en niet 20 000.

Hier en daar roept de lectuur wel bedenkingen op. Mark Van den Wijngaert begeeft zich op glad ijs wanneer hij de uitoefening van de koninklijke functie wil toetsen aan de grondwet. Daarbij hanteert hij immers een letterlijke lectuur van de tekst, wat echter een voorbijgaan is aan het constitutionele 'gewoonterecht', of, meer concreet, de regels van het politieke bedrijf die van de grondwet een bruikbare en evoluerende regelgeving hebben gemaakt. Aan de opmerking dat Leopold III "*flagrant de grondwet overtreedt*" door zijn weigering in mei '40 om de ministers naar Frankrijk te volgen (p. 1141) moet nog een andere bedenking worden gekoppeld. Wie in dat conflict de grondwet als uitgangspunt wil nemen, moet dan tot de conclusie komen dat de ministers in de fout gingen, want zij hadden ontslag moeten aanbieden omdat de tegenstelling met de koning onoverbrugbaar was geworden. In het gesprek in Wijnendale verklaart Pierlot ook uitdrukkelijk dat de ministers deze regel schenden, maar ze voelen het als hun plicht om dat te doen. Leopold van zijn kant, wil in het land blijven omdat hij er zowat van overtuigd is dat Duitsland de oorlog gewonnen heeft. Puur formeel waren het, kortom, de ministers, die de grondwet "*flagrant*" schonden, en niet de koning.

Wat het beleid van de secretarissen-generaal tijdens de bezetting betreft, wordt in *1939-1950 Land zonder koning* sterk teruggerepen naar de publicatie van Mark Van den Wijngaert uit 1975, *Het beleid van het Comité van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting*. Dat is echter te veel een voorbijgaan aan de vele studies over de Belgische bezetting die sindsdien nieuwe gegevens hebben opgele-

verd over het heel complexe dossier.

De analyse van de naoorlogse periode 1944-1950 is helder en overzichtelijk. De tekst valt uiteen in drie delen: de binnenlandse politiek, met daarin heelveel aandacht voor de koningskwestie; de economische en sociale politiek, die omschreven wordt als een "*Belgisch mirakel*"; de buitenlandse politiek. Dit alles op nog geen 80 pagina's... Het betekent dat de analyse zelden diepgravend wordt. We krijgen in vogelvlucht de geschiedenis van heel bewogen jaren die, zowel in België als elders, het herstel hebben betekend van een gelouterde democratie. De achterliggende vragen die zo iets oproepen zijn niet aan de orde in deze analyse die de lezer dan ook wat op zijn honger laten zitten. Het is en blijft moeilijk balanceren, tussen synthese en diepgang.

[Herman Van Goethem]